

บทที่ ๒

ลิงที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาในบทนี้จะกล่าวถึงลิงที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกำหนดกรอบการศึกษาไว้ ๓ ประการ คือ ๑) ความหมายและประเภทของลิง ๒) ลิงที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) สรุป ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายและประเภทของลิง

๒.๑.๑ ความหมายของลิง

มีผู้ที่ได้ให้ความหมายของลิงไว้ พอสรุปได้ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒^{๒๔} ได้ให้ความหมายของ ลิง ไว้ดังนี้

ลิง คือ ชื่อเรียกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม หลายชนิดในอันดับ Primates ลักษณะท่าทางคล้ายคน ตีนหน้าและตีนหลังใช้จับเกาะได้ ที่มีหาง เช่น วอก (Macaca mulatta) ที่ไม่มีหาง เช่น กอริลลา (Gorilla gorilla)

ลิง คือ อาการที่แสดงกิริยาซุกซนอยู่ไม่สุข เช่น เด็กคนนี้ลิงเหลือเกิน

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป^{๒๕} ได้ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมนักเรียน ฉบับเฉลิมพระเกียรติ
ดังนี้

ลิง คือ ชื่อสัตว์ชนิดหนึ่ง, กิริยาท่าทางซุกซน

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๒๓.

^{๒๕} ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. พจนานุกรมนักเรียน ฉบับเฉลิมพระเกียรติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗๖.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี^{๒๖} ได้กล่าวถึงความหมายของลิงไว้ดังนี้ ลิง หรือ วานร (อังกฤษ: Monkey) เป็นชื่อสามัญของสัตว์ในไฟลัมสัตว์มีแกนสันหลัง ชั้นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จัดอยู่ในอันดับวานร (Primates) ลักษณะท่าทางคล้ายมนุษย์ ซึ่งจัดอยู่ในอันดับเดียวกัน เนื่องจากมีบรรพบุรุษร่วมกันมา ก่อนที่จะมีวิวัฒนาการแยกตัวออกจากกัน เมื่อ ๒-๓ ล้านปีก่อน ลิงมีตีนหน้าและตีนหลังใช้จับเกาะได้ มักปีนหากินบนต้นไม้ได้อย่างคล่องแคล่ว พวกที่มีหาง เช่น ลิงวอก และพวกที่ไม่มีหาง เช่น กอริลลา เป็นต้น

นอกจากนั้นลิงที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนายังมีคำไวพจน์ที่ใช้เรียก ดังนี้

กระปี่ (กลอน) คือ ลิง เช่น ขุนกระปี่มีกำลังโดดโดดโผน กระโจมโจนจับยักษ์หักแขนขา (รามเกียรติ์ ร.๒) (ป.ส, กป)^{๒๗}

วานร (วานอน) คือ ลิง ; ชื่อหนึ่งของดาวฤกษ์ขมา มี ๕ ดวง, ดาวองไถ, ดาวงูผู้, ดาวโคบุตร, ดาวมฆะ หรือ ดาวมาฆะ ก็เรียก (ป.ส) วานรินทร์ (วานะ) พญาลิง^{๒๘}

ส่วนลิงในงานวิจัยที่จะศึกษานี้คือลิงพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีเพื่อที่จะเป็นพระพุทธเจ้าต่อไป

๒.๑.๒ ประเภทของลิง

๒.๑.๒.๑ ลิงที่พบตามธรรมชาติ

๑) ลิงโลกเก่า คือ ลิงทางซีกโลกตะวันออกแถบทวีปเอเชียและทวีปแอฟริกา ไม่มีหางมีพัฒนาการของนิ้วหัวแม่มือให้หันเข้าหากัน เพื่อช่วยในการจับสิ่งของ มีฟันกราม ๒ ซี่ เช่นเดียวกับมนุษย์ และมีความสามารถในการมองเห็นได้ดีมาก อาจเป็นบรรพบุรุษของเอพ มีภาษาของตัวเอง ลิงโลกเก่านั้นมีอยู่หลายชนิด เช่น ลิงแสม, ลิงบาบูน และลิงแมนดริล

๒) ลิงโลกใหม่ คือ ลิงที่พบทางแถบอเมริกาใต้และอเมริกากลาง อาศัยอยู่บนต้นไม้ มีหางยาว และสามารถใช้หางช่วยในการยึดเหนี่ยว สมองในส่วนของประสาทที่เกี่ยวกับการมองเห็นพัฒนาการขึ้นอย่างเด่นชัด มีฟันกราม ๓ ซี่ ลิงโลกใหม่ที่พบ ได้แก่ ลิงแมงมุม, ลิงฮาวเลอร์, ลิงคาปูชิน และลิงมาโมเซท

^{๒๖} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (<http://th.wikipedia.org/wiki>), [๓๐ ตุลาคม ๒๕๕๖].

^{๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๗.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕๑.

๓) ลิงไม่มีหาง คือ ลิงที่มีวิวัฒนาการสูงกว่าลิงจำพวกอื่น มีจุดเด่น คือ มีร่างกายที่ใหญ่โตกว่าลิงทั่วไป ไม่มีหาง มีนิ้วใช้หยิบจับอาหารหรือสิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าลิงจำพวกอื่น และมักใช้ชีวิตบนพื้นดินมากกว่าบนต้นไม้ พบได้เฉพาะทวีปแอฟริกาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น มีอยู่เพียง ๔ จำพวก คือ ชะนี, กอริลลา, ชิมแปนซี และอูรังอุตัง เท่านั้น^{๒๙}

๒.๑.๒.๒ ลิงพระโพธิสัตว์

ลิงพระโพธิสัตว์ คือ ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งกำลังบำเพ็ญบารมี ๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา ในที่นี้พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น ลิง ในการเสวยพระชาติของพระโพธิสัตว์ที่เป็นสัตว์นั้น ปรากฏว่า เป็นลิงมากที่สุดถึง ๑๓ ชาติ ลักษณะนิสัยของลิงพระโพธิสัตว์โดยรวม คือ มีความฉลาด อาจกล่าวได้ว่า ไม่เฉพาะแต่ร่างกายเท่านั้นที่มีลักษณะคล้ายคน แม้แต่สมองของลิงก็เกือบทัดเทียมกับคน ดังจะเห็นได้จาก การรู้เท่าทัน จระเข้ที่จะลงกินหัวใจตน แล้วยังลงเหยียบหัวจระเข้ เอาตัวรอดได้ หรือเข้าไปขโมยลูกมะพลับของชาวบ้าน ลูกชาวบ้านล่อไว้ คิดอุบายว่าไฟไหม้ให้ชาวบ้านไปดับไฟ จึงหนีรอดออกมาได้ มีความกตัญญูไม่ถือโกรธช่วยพราหมณ์ผู้ตกเหวให้รอดพ้นจากความตาย พราหมณ์กลับประทุษร้ายก็ไม่โกรธ ยังพาไปส่งยังแดนมนุษย์ ให้อภัยไม่พยาบาท^{๓๐}

๒.๑.๒.๓ ลิงธรรมดาทั่วไป

ลิงธรรมดาทั่วไป ในที่นี้หมายถึงลิงที่ไม่ใช่ลิงพระโพธิสัตว์ มักฉลาดในอุบายที่ผิดวิสัย เช่น ใช้อุบายหลอกลวงโดยเอาเครื่องแต่งกายของฤๅษีแต่งปลอมเข้าไปจะฝังไฟกับดาบส ถูกจับได้ว่าเป็นลิงหรือถอนต้นไม้ขึ้นมาดูรากเสียก่อนที่จะรดน้ำ เพื่อจะได้รู้ว่าต้นไม้มีรากยาวแค่ไหน เพื่อจะได้ประหยัดน้ำ ความไม่รู้จักกาลเทศะ บุคคล ทำทวารต่าง ๆ เช่น เอาองคชาติสอดเข้าไปในช่องหูของดาบส ดาบสไม่ทำอันตรายแต่พอเอาสอดเข้าไปในปากเต่า ถูกเต่าหนีบได้รับความทุกข์ทรมานมาก

๒.๒ ลิงที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒.๑ พระไตรปิฎก

๒.๒.๑.๑ พระวินัยปิฎก

ในพระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับลิงไว้ ดังนี้

^{๒๙} สารานุกรมภาพสำหรับเด็ก, **ลิงและลิงไม่มีหาง**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. ๒๕๒๓), หน้า ๓๙๔-๓๙๕.

^{๓๐} ขจิตพรณ อมรปาน, “การศึกษาความคิดจริยศาสตร์ตะวันตก พุทธศาสนาเถรวาท และนักวิทยาศาสตร์ไทยกับการใช้สัตว์ทดลอง”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๗๓-๗๗.

พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ พระบัญญัติ เรื่อง ลิงตัวเมีย ความว่า

ภิกษุรูปหนึ่งให้อาหารเลี้ยงลิงตัวเมียในป่ามหาวัน กรุงเวสาลี แล้วเสพเมถุนธรรมกับนางลิงนั้น ต่อมาภิกษุหลายรูปจาริกไปตามเสนาสนะ เดินผ่านไปทางที่อยู่ของภิกษุนั้น นางลิงเห็นภิกษุเหล่านั้นกำลังเดินมาแต่ไกลจึงตรงเข้าไปหา แล้วส่ายสะเอว แกว่งหาง โกงตะโพกขึ้น ทำท่าทางต่าง ๆ ต่อหน้าภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้น จึงพากันสันนิษฐานว่า ภิกษุเจ้าถิ่นคงจะเสพเมถุนธรรมกับนางลิงตัวนี้แน่^{๓๑} พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนางลิงเป็นต้นเหตุทรงสอบถามภิกษุ แล้วบัญญัติอนุบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้กับสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้^{๓๒}

พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ วินิตวัตถุ เรื่องลิงตัวเมีย ความว่า “ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนธรรมกับนางลิง เกิดความกังวลใจว่าต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่ จึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่าภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก”^{๓๓}

พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ทุติยภาณวาร เรื่องสัตว์ ๓ สหาย กล่าวถึง ลิง ไว้ดังนี้

พระผู้มีพระภาครับสั่งกับภิกษุทั้งหลาย เรื่องสัตว์ ๓ สหาย คือ นกกระหา ลิง และช้างพลายอาศัยต้นไม้ในแถบเชิงเขาหิมพานต์อยู่ สัตว์ ๓ สหาย อยู่อย่างไม่ว่าใครพ ไม่แยเกรงกันและกัน มีการดำเนินชีวิตไม่เหมือนกัน ต่อมาสัตว์ ๓ สหายปรึกษากันว่า ผู้ใดสูงวัยกว่ากัน จะได้สักการะเคารพ นับถือบูชาและเชื้อฟุ้งผู้หนึ่ง สัตว์ ๓ สหายจึงเล่าเรื่องราวของตนให้สหายฟัง จึงตกลงกันว่านกกระหาคือผู้ใหญ่กว่า โดยชาติกำเนิด นกกระหาได้ให้ลิงกับช้างสมทานศีล ๕ ทั้งตนเอง ก็รักษาศีล ๕ สหายทั้ง ๓ ต่างเคารพยำเกรงกัน ดำเนินชีวิตอย่างเสมอภาคกัน หลังจากสิ้นชีวิตได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ข้อปฏิบัตินี้เรียกว่า ติตติริยพรหมจรรย์ “นรชนเหล่าใดฉลาดในธรรมประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญทั้งหลาย นรชนเหล่านั้นเป็นผู้ได้รับการสรรเสริญในปัจจุบัน และมีสุคติภพในเบื้องหน้า” แล้วทรงแสดงธรรมมีถ้อยคำรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงกีดกันเสนาสนะของสงฆ์ตามลำดับพรรษา รูปใดกีดกัน ต้องอาบัติทุกกฏ^{๓๔}

๒.๒.๑.๒ พระสูตร

ในพระสูตรต้นตปิฎก ยังได้กล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับลิงไว้ในส่วนอื่นๆ ดังนี้

^{๓๑} วิ.มหา. (ไทย), ๑/๔๐/๒๙.

^{๓๒} วิ.มหา. (ไทย), ๑/๔๒-๔๓/๓๐-๓๑.

^{๓๓} วิ.มหา. (ไทย), ๑/๖๗/๕๔.

^{๓๔} วิ.จุ. (ไทย), ๗/๓๑๑/๑๒๔-๑๒๖.

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อุปาลิวาหุสูตร เรื่อง มายา
เครื่องกลับใจ ยกตัวอย่างเรื่องลิง ดังนี้

อุบาลีคหบดี ได้กล่าวกับ นิครนถ์ นาฏบุตร ว่าซื้ออุปมาเป็นมายาเครื่องกลับใจ แล้วเล่าเรื่อง
สาววัยรุ่น ภรรยาของพราหมณ์แก่เฒ่าวัยชราคนหนึ่ง มีครรภ์ใกล้คลอด ภรรยาอยากให้
พราหมณ์ไปซื้อลูกลิงมาไว้เป็นเพื่อนเล่นกับลูกตน พราหมณ์บอกว่าให้รอคลอดก่อน ภรรยาอ่อน
วอนถึง ๓ ครั้ง พราหมณ์จึงยอมซื้อมาให้ ภรรยาสาวพูดให้พราหมณ์นำลูกลิงไปหาลูกช่างย้อม
บอกให้ย้อมลูกลิงให้ย้อมสีอย่างสนิท ซัดแล้วซัดอีก ให้เรียบร้อยทั้งสองด้าน ลูกนายช่างกล่าว
กับพราหมณ์ว่า ลูกลิงของท่านควรย้อมสีเท่านั้น ไม่ควรซัดแล้วซัดอีก เปรียบกับวาตะของ
นิครนถ์ผู้เขลาเหมือนกัน ควรเป็นผู้ยินดีของคนเขลาด้วยกันเท่านั้น ไม่ควรเป็นที่ยินดีของ
บัณฑิตทั้งหลาย ต่อมาพราหมณ์ถือผ้าใหม่คู่หนึ่งไปให้ลูกช่างย้อมผู้ชำนาญการย้อมและซัดสี
บุตรนายช่างย้อมกล่าวกับพราหมณ์ว่า ผ้าใหม่คู่ควรย้อมซัดสี วาตะของพระผู้มีพระภาคก็
เหมือนกัน ควรเป็นที่ยินดีของบัณฑิตเท่านั้น ไม่ควรเป็นที่ยินดีของคนเขลา แล้วอุบาลีคหบดี
ประกาศตนเป็นพุทธสาวก อุบาลีคหบดีกล่าวคาถาจบ นิครนถ์นาฏบุตรทูลสักการะของพระผู้
มีพระภาคไม่ได้ จึงกระอักโลหิตพุ่งออกจากปาก^{๓๕}

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬากวรรค สัมพหุสูตร ว่าด้วยภิกษุหลายรูป
กล่าวถึงลิงดังนี้

สมัยหนึ่ง ภิกษุหลายรูปอยู่ในราวป่า แคว้นโกศล เมื่อจำพรรษาถ้วนไตรมาสแล้ว หลีกไปสู่ที่
จาริก เทวดาผู้สิงสถิตอยู่ในราวป่า ไม่เห็นภิกษุเหล่านั้นก็คร่ำครวญและ ได้กล่าวคาถาถึง เทวดา
อีกองค์หนึ่งได้กล่าวกับเทวดานั้นด้วยคาถาว่า “ภิกษุทั้งหลายไม่ติดในที่อยู่ เทียวไปเป็นหมู่
เหมือนฝูงวานรไปสู่แคว้นมคธและแคว้นโกศล บางพวกก็ไปสู่แคว้นวัชชี^{๓๖}

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค อัสสุตวาสุตร ว่าด้วยผู้ไม่ได้สติ
กล่าวถึงลิงดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี ทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลาย
เกี่ยวกับผู้ไม่ได้สติ เปื้อหนาย คลายกำหนด หลุดพ้น จากกายซึ่งเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตรูป
ทั้ง ๔ ตถาคตเรียกจิต มโน วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ตลอด

^{๓๕} ม.ม. (ไทย), ๑๓/๗๔-๗๗/๗๐-๗๕.

^{๓๖} ส.ส. (ไทย), ๑๕/๒๒๔/๓๒๖.

ทั้งคืนและวัน เปรียบเหมือนลิงเมื่อเที่ยวไปในป่าเล็กและป่าใหญ่ จับกิ่งใหม่ ปล่อยกิ่งไม้นั้นแล้ว
ย่อมจับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้นแล้ว ย่อมจับกิ่งอื่นต่อไป^{๓๗}

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค มัคกฏสูตร ว่าด้วยลิงติดตัง
กล่าวถึงลิงไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ถิ่นที่เป็นขุนเขาหิมพานต์ ซึ่งไปได้ยาก ขรุขระ ไม่เป็นที่เที่ยวไปทั้งฝูงลิงทั้งของ
หมู่มนุษย์มีอยู่ภาคพื้นขุนเขาหิมพานต์ซึ่งราบเรียบ นารีนรมย์เป็นที่เที่ยวทั้งของฝูงลิงทั้งของหมู่
มนุษย์ก็มีอยู่ ณ ที่นั้น พวกนายพรานวางดั่ง ดักไว้ที่ทางเดินของฝูงลิงเพื่อดักลิง ภิกษุทั้งหลาย
บรรดาลิงเหล่านั้น ลิงเหล่าใดไม่โง่ ไม่ลอกแลก ลิงเหล่านั้นเห็นดั่งนั้นก็หลีกห่างไกล ส่วนลิงตัวใดโง่
ลอกแลก ลิงตัวนั้นเข้าไปใกล้ดั่งนั้นแล้วเอามือจับดู มือจึงติดที่ดั่งนั้น มันคิดจะดึงมือออกจึงเอา
มือข้างที่ ๒ จับ มือข้าง ที่ ๒ ก็ติดที่ดั่งนั้น มันคิดที่จะดึงมือทั้ง ๒ ข้างออกเท่าข้างที่ ๒ ยัน เท่าข้าง
๒ ก็ติดที่ดั่งนั้น มันคิดที่จะดึงมือทั้ง ๒ และเท้าทั้ง ๒ ออกจึงเอapakกัก ปากก็ติดที่ดั่งนั้นอีกลิง
ตัวนั้นติดตัง ๕ แห่งอย่างนี้ นอนถอนใจถึงความพินาศย่อยยับแล้วถูกนายพรานทำได้ดั่งใจ
ปรารถนา นายพรานแยกลิงตัวนั้นออกแล้วยกแขวนไว้ในที่นั้นเองไม่ให้หลุดไปแล้วหลีกไปตาม
ต้องการ เรื่องลิงเที่ยวไปในแดนอื่นซึ่งไม่ใช่ที่หากินก็เป็นเช่นนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เธอ
ทั้งหลายอย่าเที่ยวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจรเมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร มาร
จักได้ช่อง ได้อารมณ์ แดนอื่นที่เป็นอโคจรของภิกษุ เป็นอย่างไร คือ กามคุณ ๕ ประการ ภิกษุ
ทั้งหลาย นี่คือนอกแดนอื่นที่เป็นอโคจร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในแดนที่เป็นของบิดา
ของตนอันเป็นโคจรเถิด เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจรมารจัก
ไม่ได้เป็นช่อง ไม่ได้อารมณ์ แดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจร อะไรบ้าง คือ สติปัฏฐาน ๔
ประการ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่มีความเพียรมี
สัมปชัญญะมีสติกำจัดอภิชมาและโทมนัสในโลกได้ ๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มี
สติ กำจัดอภิชมาและโทมนัสในโลกได้ ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนอกแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจร
ของภิกษุ^{๓๘}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ ได้กล่าวถึงชาดกที่เกี่ยวข้องลิงหรือ
วานร ดังนี้

ติตติรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกกะทา ได้ชักชวนให้ช่างและลิง

^{๓๗} ส.นิ. (ไทย), ๑๖/๖๑/๑๑๕-๑๑๖.

^{๓๘} ส.ม. (ไทย), ๑๙/๓๗๓/๒๑๘-๒๒๐.

ประพุดิอปลยณธรรม คือความเคารพกันและกัน

อารามทุสกาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิต ได้ติเตียนฝูงวานรผู้ฉลาด
เกินไประต้นน้ำต้นไม้นิสวนแบบวิธีของวานรจนต้นไม้นายหมดเหมือนคนโกงคิดจะทำประโยชน์แต่ก็ทำ
ประโยชน์ให้เสียไป

มหาสารชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัตหา
อุบายให้ได้เครื่องประดับของพระเทวีที่ถูกวานรลักไป

มกกภูชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นดาบส สอน
ลูกให้รู้จักวานรที่ปลอมตัวเป็นฤๅษี มาขอฝังไฟด้วยในคราวฝนตก

ทุพภิกขมกกภูชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ติเตียนวานรที่ไม่
รู้จักบุญคุณให้ดื่มน้ำแล้วยังมาถ่ายอุจจาระตื้อระอีก

อติจจุปฏฐานชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤๅษี
สอนชาวเมืองไม่ให้เลื่อมใสต่อวานรตัวหนึ่งซึ่งเป็นสัตว์ไม่มีศีล

สาลกชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกฤๅณพิก้าขายข้าวเปลือก รับฝาก
วานรฝึกร้าของหมองูไว้ แต่เจ้าของเป็นคนอันธพาลได้เขียนตีมัน มันจึงหนีขึ้นต้นไม้ เขาพยายามอ่อน
วอนให้มันลงมาแต่ไม่เป็นผล

กปิชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤๅษีพร้อมกับ
บุตรชายถูกวานรปลอมเป็นฤๅษีมาขอไฟ ท่านสอนบุตรว่าวานรเป็นสัตว์เลวทรามมาก ประทุษร้าย
บ้านเรือน แล้วให้ไล่มันออกไป

อารามทุสกาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิต ติเตียนฝูงวานรที่ถอน
รากต้นไม้ขึ้นมามาก่อนจึงรดน้ำ ถึงแม้ฝูงวานรจะทำหน้าที่ แต่ก็ทำต้นไม้ให้เสียหายหมด คนที่ควร
ตำหนิ คือ คนดูแลสวน เพราะใช้คนไม่ถูกกับงาน

กัจฉปชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤๅษี ถูกลิงทำอนาจารก็ทนได้และได้
ช่วยลิงให้พ้นทุกข์จากการถูกเต่าจับเพราะไปทำอนาจารที่ปากเต่า

ปุณทุสกาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ ติเตียนฝูงวานรที่ชอบ
ทำลายห่อใบไม้ที่คนเผ่าสวนทำไว้ว่าเป็นการทำที่ไม่เหมาะสม พวกมันตอบว่าธรรมเนียมของวานรเป็น
แบบนี้

อุทุมพรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา ตีเตียนวามรแก่ที่
หลอกวามรหนุ่มให้ออกไปหาผลไม้เอือกินเพื่อแย่งที่อยู่

โกมาริยปุตตชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบสติเตียนวามรที่ทำเป็นนั่ง
เข้ามานว่า ไม่สามารถบำเพ็ญเพียรให้มานเกิดได้เหมือนคนปลูกพืชลงบนแผ่นดิน

กุกกุสสกชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกขมิ้น ได้กล่าวตีเตียนวามรซึ่งมี
ลักษณะเหมือนวามรทุกอย่างแต่ไม่มีปัญญาสร้างที่อยู่อาศัย

มหัสชาดก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระป๋องปาดทนต่อวามรตัวหนึ่ง
ชอบมาทำอนาจารในเวลาพักกลางวัน ต่อมาพระโพธิสัตว์ย้ายไปอยู่ที่อื่นมีกระป๋องมาอยู่แทนและได้
ชีวิตวามรนั้นตาย^{๓๙}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ตัณหาวรรค กปิณฺณจวตฺถุ เรื่องปลากปิ
ละ ได้กล่าวถึงลิงหรือวามร ไว้ว่า “ตัณหาย่อมเจริญแก่นมนุษย์ผู้ประพฤติประมาท เหมือนเถาย่านไทร
เจริญอยู่ในป่า เขาย่อมเร่ร้อนไปมา เหมือนวามรที่ต้องการผลไม้ เทียวเร่ร้อนไปมาในป่า ฉะนั้น”^{๔๐}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา รามณยยกเถรคาถา ได้กล่าวบทคาถา
ปรารภถึงลิง ในภาษิตของรามณยยกเถระ ไว้ดังนี้ “เจ้ามารร้ายเอ๋ย จิตของเรานั้นไม่หวั่นไหว ใน
เพราะเสียงจ๊อกแจ๊กของฝูงนกกระจาบและเสียงกู่ก้องของฝูงลิง เพราะจิตของเรายินดีในเอกัคคตา
รมณ”^{๔๑}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา วณฺวัจฉเถรคาถา ได้กล่าวบทคาถา
ปรารภถึงลิงค่างในภาษิตของพระวณฺวัจฉเถระ ไว้ดังนี้ “ภูเขหินอันกว้างใหญ่ไพศาล มีน้ำไหลใส
สะอาด มีฝูงค่างและฝูงเนื้อฟานคลาล้ำดารดาษไปด้วยน้ำและสาหร่ายเหล่านั้นย่อมทำให้เรารื่นรมย์
ใจยิ่งนัก”^{๔๒}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา วัลลียเถรคาถา ได้กล่าวบทคาถาปรารภถึง
ลิง ในภาษิตของพระวัลลียเถระไว้ดังนี้ “ลิงเข้าไปในกระท่อมมี ๕ ประตู พยายามเข้าออกทางประตู

^{๓๙} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระ
สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ เล่ม ๒๗. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๙.), หน้า ๑๖ - ๗๑.

^{๔๐} ขุ.ธ. (ไทย), ๒๕/๓๓๔/๑๓๗.

^{๔๑} ขุ.เถร. (ไทย), ๒๖/๔๙/๓๒๑.

^{๔๒} ขุ.เถร. (ไทย), ๒๖/๑๑๓/๓๔๔.

เนื่อง ๆ จงหยุดนิ่งอย่าวิ่งไปนะเจ้าลิงเพราะเจ้าอาศัยเรือนคืออัฐภาพไม่ได้เหมือนดังกาลก่อน เจ้าถูกรเรา
ข่มไว้ด้วยปัญญาแล้วจักไปไกลไม่ได้เลย”^{๔๓}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา มาลunkyปุตตเถรคาถาได้กล่าวบทคาถา
ปรารภถึงลิง ในภาษิตของพระมาลunkyบุตรเถระ ไว้ดังนี้ “ตัณหา ย่อมเจริญแก่มนุษย์ ผู้ประพฤดิ
ประมาท เหมือนเถาย่านทรายเจริญอยู่ในป่าเขาย่อมเร่ร้อนไปมาเหมือนวานรที่ต้องการผลไม้เที่ยวเร่ร้อน
ไปในป่า”^{๔๔}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา สัพพกามีเถรคาถาได้กล่าวบทคาถา
ปรารภถึงลิงในภาษิตของพระสัพพกามีเถระ ไว้ดังนี้ “กามคุณ ๕ ย่อมลงเบียดเบียนบุุชชน เหมือน
นายพรานแอบใช้เครื่องดัก ดักเนื้อ เหมือนชาวประมงใช้เบ็ดตกปลา และเหมือนพรานเนื้อใช้ดักตั้ง
ลิง”^{๔๕}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา มหากัสสปเถรคาถาได้กล่าวบทคาถา
ปรารภถึงลิงในภาษิตของพระมหากัสสปเถระ ไว้ดังนี้ “ภิกษุที่ยังมีจิตฟุ้งซ่านกลับกลอกถึงจะห่มผ้า
บังสุกุลก็ย่อมไม่งดงามด้วยผ้าบังสุกุลเหมือนวานรที่คลุมด้วยหนังราชสีห์ ไม่งดงาม”^{๔๖}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา ตาลปฏฐเถรคาถา ได้กล่าวบทคาถา
ปรารภถึงลิง ในภาษิตของพระตาลปฏฐเถระไว้ดังนี้ “พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประเสริฐเหนือเทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลายเป็นจอมท้าวสักกเทวราชเป็นจอมสารถีฝีกนระได้ ตรัสสุภาษิตไว้ว่า จิตนี้กวัดแกว่ง
เหมือนลิงทั้งห้ามได้แสนยากเพราะไม่ปราศจากความกำหนัด”^{๔๗}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา อสีทาสีเถรคาถาได้กล่าวบทคาถา
ปรารภถึงลิง ในภาษิตของพระอสีทาสีเถรี ไว้ดังนี้ “ดิฉันนั้นตายจากกำเนิดวานรนั้นแล้ว เกิดในท้อง
แม่แพะตาบอด และเป็นง่อยอยู่ในป่า แคว้นสินธุ”^{๔๘}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ปัญญาสนิบาต มหาโพธิชาดก พระโพธิสัตว์
กราบทูลเปรียบด้วยวานร ไว้ว่า “หากเนื้อความที่มหาบพิตรัสแล้วนั้น เป็นอรรถ เป็นธรรม เป็น

^{๔๓} ขุ.เถร. (ไทย), ๒๖/๑๒๕-๑๒๖/๓๔๙.

^{๔๔} ขุ.เถร. (ไทย), ๒๖/๓๙๙/๔๐๘.

^{๔๕} ขุ.เถร. (ไทย), ๒๖/๔๕๔/๔๑๗.

^{๔๖} ขุ.เถร. (ไทย), ๒๖/๑๐๑๘/๕๑๕.

^{๔๗} ขุ.เถร. (ไทย), ๒๖/๑๑๑๔/๕๒๑.

^{๔๘} ขุ.เถรี. (ไทย), ๒๖/๔๔๐/๖๒๗.

ถ้อยคำที่ตึงาม ไม่ชั่วช้า และหากพระดำรัสของมหาบพิตรผู้เจริญเป็นสัจจะ วานรก็เป็นอันอาตมาฆ่าดีแล้ว^{๔๙}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก อสีตินิบาต กุณาลชาดก ได้กล่าวพรรณนาถึงลิง โดยเล่ากันมาอย่างนี้ว่า “ที่ประเทศหิมพานต์...มีค่าง ลิง อีเห็น ละมั่ง เนื้อสมัน อีเก้ง ยักษ์ ภูษิต หน้าลา กิณร ยักษ์ และรากษสอาศัยอยู่ร่วมกัน ดารดาชไปด้วยหมู่ แมงไม้มากมาย...”^{๕๐} และได้กล่าวถึงหญิงผู้ประทุษร้ายสามี โดยเปรียบเทียบลักษณะต่าง ๆ เปรียบกับवार ไว้ดังนี้“เพราะว่าจิตของหญิงทั้งหลายเหมือนจิตของวานร ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เหมือนเงาต้นไม้ดวงใจของหญิงทั้งหลายนั้น หวั่นไหวไปมากลบลอกเหมือนกงล้อ”^{๕๑}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต เวสสันดรชาดก กัณฑ์ทศกันท์ ได้กล่าวพรรณนาถึงลิง อย่างนี้ว่า “แม่มีตรี เธอได้เห็นลิงทโมนไพรที่น่าสะพรึงกลัว ซึ่งบังเอิญประจวบเข้าที่หนทางที่เดินได้ยาก ความหวาดหวั่นพรั่นพรึงอันใหญ่หลวง ก็จักมีแก่เธอเพราะไม่รู้จักเขต”^{๕๒}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต เวสสันดรชาดก มหาวนวันณนา อัจจุตฤษีได้พรรณนาถึงสัตว์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในป่าดังนี้ว่า “สุนัขจิ้งจอก หมาใน บ่าง กระรอก จามรี ชะนี ลิงลม ค่าง ลิง ลิงจุ่น”^{๕๓}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน อุปสัณเฑาะพทาน พระอุปสัณเฑาะได้กล่าวพรรณนาถึง ภูเขาลูกหนึ่งชื่อโนมะ มีธรรมชาติและสัตว์ป่าดังนี้ว่า “ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี หมาใน เสือดาว ลิง กิณร ปรากฏอยู่ในอาศรมของข้าพเจ้า”^{๕๔}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก สสปัณทิตจริยา ได้กล่าวถึงสัตว์ที่อยู่ร่วมกันว่า“ครั้งนั้น ลิง สุนัขจิ้งจอก ลูกนาค และเรา อยู่ร่วมสามัคคีกัน มาพบกันทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น”^{๕๕}

^{๔๙} พุ.ชา. (ไทย), ๒๘/๑๔๐/๒๗.

^{๕๐} พุ.ชา. (ไทย), ๒๘/๕๓๖/๑๓๘.

^{๕๑} พุ.ชา. (ไทย), ๒๘/๓๑๗/๑๔๘.

^{๕๒} พุ.ชา. (ไทย), ๒๘/๑๘๒๙/๔๗๑.

^{๕๓} พุ.ชา. (ไทย), ๒๘/๒๐๖๓/๕๐๕.

^{๕๔} พุ.อป. (ไทย), ๓๒/๑๒๖/๖๗๑.

^{๕๕} พุ.จริยา. (ไทย), ๓๓/๑๒๖/๗๔๓.

๒.๒.๑.๓ พระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก กถาวัตถุ พุติยวรรค จิตตภูมิติกถา ได้กล่าวเปรียบเทียบจิตเหมือนลิงอย่างนี้ว่า

สก. พระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า...ภิกษุทั้งหลาย ตถาคต เรียกสิ่งนี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น อีกดวงหนึ่งดับไป ตลอดทั้งคืนและวัน เปรียบเหมือนลิงเมื่อเที่ยวไปในป่าเล็กและป่าใหญ่ จับกิ่งไม้ ปล่อยกิ่งนั้นแล้วย่อมจับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งนั้นแล้วย่อมจับกิ่งอื่นต่อไปฉะนั้น”^{๕๖}

๒.๒.๒ ปฐมสมโพธิกถา

หนังสือปฐมสมโพธิกถา ปรีเฉพที่ ๒๘ มารพนธปรีวรรค กล่าวถึงประวัติอดีตชาติของพระอุปัคตว่า

ในอดีตชาติมีสัตว์ต่าง ๆ เป็นอันมากดำรงชีพอยู่บนไหล่เขาทั้ง ๓ ของภูเขาอรุณมุนทะมีพระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ พระองค์ อยู่แห่งหนึ่ง ฤๅษี ๕๐๐ ตนอยู่แห่งหนึ่งและวานร ๕๐๐ ตัว อยู่แห่งที่สาม วันหนึ่งพญาวานรและบริวารไปยังไหล่เขาที่พระปัจเจกพุทธเจ้าประทับอยู่เมื่อเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าบังเกิดศรัทธาจึงได้นำไปไม้ รากไม้ และผลไม้ไปถวายพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าเจริญสมาธิภาวนา พญาวานร ได้กราบพระปัจเจกพุทธเจ้า จากนั้นพญาวานรก็นั่งสมาธิด้วยครั้นต่อมาพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหมดก็ได้เสด็จปรินิพพาน พญาวานรไม่ทราบยังคงเอาไปไม้ รากไม้ และผลไม้ไปถวายแต่ท่านไม่รับประเคน พญาวานรจึงไปจับขายจิวและจับเบี่ยงพระบาทจึงรู้ว่าพระปัจเจกพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วจึงโศกเศร้าเสียใจ ร้องไห้ จากนั้นพญาวานรได้ไปยังไหล่เขาอีกแห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่พำนักของ ฤๅษี ๕๐๐ ตน ฤๅษีเหล่านั้นกำลังทรมานตน พญาวานรได้ทำลายตบะวิธีของฤๅษีเหล่านั้นแล้วนั่งสมาธิต่อหน้าฤๅษี ฤๅษีรายงานการกระทำของวานรให้อาจารย์ฟังอาจารย์จึงแนะนำให้บรรดา ฤๅษีนั่งสมาธิบ้าง ฤๅษีทั้ง ๕๐๐ ตน จึงนั่งสมาธิ จนในที่สุดได้ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ต่อมาพระปัจเจกพุทธเจ้าดำริว่าเพราะวานรตัวนี้ทำให้ได้บรรลุคุณวิเศษสุดจึงได้ปรณนิบัติพญาวานรด้วยรากไม้และผลไม้ เมื่อพญาวานรถึงกาลกิริยาพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นก็ได้ปลงศพให้โดยใช้ไม้หอมมาประชุมเพลิง ดูก่อน อานนท์ พญาวานรตัวนี้แล คืออุปัคตแม่ในอดีตชาติ อันรูปกายแตกทำลายชันธไปแล้วก็ได้ทำคุณให้แก่มหาชนบนยอดเขาอรุณมุนทะนี้ ในชาติต่อไปร้อย

^{๕๖} อภิ. ก. (ไทย), ๓๗/๓๓๕/๓๐๖.

ปีแต่ตถาคตปริณิพพานล่วงไปแล้ว อุปคุตก็จะมาทำการเพื่อประโยชน์ของมหาชนอีก ณ ที่แห่ง
เดิมนี่เอง^{๕๗}

๒.๒.๓ คัมภีร์อื่น ๆ

หนังสือตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ

ในตำนานพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์และอรรธกถา ธรรมบท ภาค ๑ ความว่า

พระพุทธองค์เสด็จประทับอยู่ที่รักชิตวันโดยลำพัง ประราภเหตุพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีแตก
ความสามัคคี โดยได้รับความช่วยเหลือจากพญาช้างปาลีไลยกะคอยปรนนิบัติ วันหนึ่ง พญาลิง
ตัวหนึ่ง เทียวมาตามยอดไม้โดยลำพัง และเห็นพญาช้างทำงาน ปฏิบัติพระพุทธเจ้า ด้วยความ
เคารพเป็นอย่างดีก็พอใจ มีกุศลจิตคิดจะปฏิบัติพระพุทธเจ้าบ้าง เผื่อนั่งมองดูอยู่ว่าเราควรจะ
ทำอะไรดี ทันใดนั้นเอง มองเห็นรวงผึ้งจับอยู่บนปลายไม้ มีน้ำผึ้งรวงเต็มอยู่ ก็ดีใจ คิดว่าน้ำผึ้ง
รวงนี้ มนุษย์ชอบกินกัน ด้วยเคยเห็นพรานป่า พยายามขึ้นต้นไม้ หักเอารวงผึ้งชนิดนี้ ไปเสมอ ๆ
เราควรจะเอารวงผึ้งนี้แหละ ไปถวายพระพุทธเจ้าด้วยศรัทธา แล้วนั่งเฝ้ามองดูอยู่ว่า ครั้นเห็น
พระพุทธเจ้าเสวยน้ำผึ้งรวง จากรวงผึ้งที่ตนน้อมถวาย ก็มีความยินดีเบิกบานใจ กระโดดโลด
เต้นด้วยความดีใจว่า ตนก็มีส่วนได้ทำบุญ ถวายน้ำผึ้งพระพุทธเจ้า มีความร่าเริงกระโจนจากกิ่ง
ไม้นี้ ไปจับกิ่งไม้โน้น แสดงความยินดี ตามวิสัยสัตว์ ที่ได้ทำบุญสมความประสงค์”^{๕๘}

จึงเกิดเป็นพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ มีช้างหมอบถวายกระบอกน้ำอยู่แทบพระบาท และ
ลิงนั่งถวายรวงผึ้งเป็นนิมิต ซึ่งปางนี้เป็นพระพุทธรูปประจำวันพุธ กลางคืน

๒.๓ สรุป

ลิงเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีความฉลาดคล้ายมนุษย์ในที่นี้จัดแบ่งเป็นประเภท ได้แก่
ลิงตามธรรมชาติ ลิงพระโพธิสัตว์ และลิงธรรมดาทั่วไป ลิงที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น ในพระวินัย
เป็นลิงตามธรรมชาติที่เกี่ยวข้องด้วยปฐมอาบัติปาราชิกของพระภิกษุ ส่วนในพระสูตร ส่วนใหญ่จะ
เกี่ยวข้องด้วยชาดกเป็นลิงพระโพธิสัตว์และลิงธรรมชาติซึ่งเป็นตัวประกอบและที่กล่าวถึงในปาณา
สาธนาไฟร ส่วนในอภิธรรมจะเป็นการเปรียบเทียบว่าลักษณะของจิตที่ไม่อยู่นิ่งคล้ายกับลิง ในปฐม
สมโพธิได้กล่าวถึงประวัติพระอุปคุตว่าเคยเป็นพญาลิงมาก่อน และในประวัติพระพุทธรูปปางต่าง ๆ
ปางป่าเลไลยก์ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำวันพุธกลางคืน ก็มีลิงปรากฏอยู่ด้วยเช่นกัน

^{๕๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา (ฉบับกรมการศาสนา),
(กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๕๒๐-๕๒๑.

^{๕๘} พระพิมลธรรม ราชบัณฑิต (ชอบ อนุจารี มหาเถระ), ตำนานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ,
(กรุงเทพมหานคร : โครงการมูลนิธิหอไตร, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔๘-๒๕๗.